

Бяляцкая М.М., студ. гр. 433 БДУКМ

Навук. кір. – Галкоўская Ю. М., ст. выкладчык

КРАЯЗНАЎЧЫЯ ЛІТАРАТУРНЫЯ КАРТЫ: МЕТОДЫКА СТВАРЭННЯ ВА ЁМОВАХ БІБЛІЯТЭКІ

Хто не ведае свайго мінулага той не мае будучыні... Пэўна, неяк так кажуць спрадвеку ў народзе. А дзе яно, тое мінулае? Кім былі тыя людзі, што жылі да нас на гэтай зямлі, а, можа, і ў нашай мясцовасці? Хто яго распавядзе, калі сёння мы жывем часцей далёка ад сваіх родзічаў, якія маглі б распавесці нам пра ўсё, што бачылі за свой невялікі век?

Краязнаўства заўсёды з'яўлялася адным з прыярытэтных накірункаў у рабоце бібліятэк. Узнаўленне культурнай памяці народа, мінулае і сучаснае малой радзімы, вопыт папярэдніх пакаленняў, іх традыцыі, побыт, звычаі, прыродная своеасаблівасць мясцовасці часам ажыццяўляецца ў формах, як быццам бы далёкіх ад бібліятэчных рэалій.

Літаратурнае краязнаўства – адно з галоўных накірункаў у краязнаўчай дзейнасці, гэта – спецыфічныя культуралагічныя веды, якія ствараюць сувязь між літаратурнай гісторыяй краю і культурнай творчасцю ў ім. Літаратурнае краязнаўства займаецца вывучэннем асаблівасцяў літаратурнага жыцця края, людзей, якія звязвалі сваё жыццё з мастацкай літаратурай, іх творчасці, мастацкай літаратуры самой па сабе.

Сёння літаратурным краязнаўствам цікавіцца і займаецца шмат людзей і арганізацый. Сярод арганізацый: літаратурна-мемарыяльныя музеі, літаратурныя музеі, музеі-запаведнікі, музеі-кватэры пісьменнікаў, краязнаўчыя музеі (літаратурныя аддзелы ў іх) і інш. Кожная з іх – сапраўдны цэнтр культуры, важная крыніца ведаў у краі.

Бібліятэкі таксама вядуць актыўную і сур'ёзную работу ў галіне літаратурнага краязнаўства, супрацоўнічаюць з мясцовымі краязнаўцамі і краязнаўчымі арганізацыямі і ўстановамі. Вынікам іх працы з'яўляецца

мноства сабраных звестак, дакументаў, матэрыялаў, якія тычацца літаратурнага краязнаўства. Часта гэтыя звесткі збіраюць у адзінае цэлае пад пэўнай назвай, а дакумент гэты ці раздрукоўваюць сваімі сіламі, ці, калі даследванне глыбокае і плённае, выдаюць кнігу, ці іншым спосабам фіксуюць, каб іх праца засталася ня недзе ў бязмежных прасторы бібліятэчнага фонду, а дайшла да чытача, карыстальнікі, спажыўца такой інфармацыі.

Але вынікам краязнаўчай дзейнасці з'яўляюцца ня толькі новыя формы ў бібліятэчным абслугоўванні, але і новыя віды выданняў. Сярод іх – літаратурныя карты, як вынік сумеснай працы краязнаўцаў, бібліятэкараў і літаратараў.

Апошнім часам літаратурныя карты набылі шырокую вядомасць. Ад невялічкіх сельскіх бібліятэк да міжнароднага супрацоўніцтва ў межах праектаў разгарнулася літаратурна-краязнаўчая дзейнасць. Друкаваныя выданні, электронныя рэсурсы поўняцца звесткамі пра цікавых людзей свайго краю, якія пакінулі свой след для нашчадкаў. Тым больш варта звярнуць увагу на гэтую з'яву ў нашым жыцці і даведацца пра яе болей.

Аднак мноства разнастайных формаў не дазваляе аднабакова адносіцца да гэтых з'явы: новая яна сама па сабе ці трансфармаваная з тых, што ўжо былі. Таксама цікава, як гэтыя карты складаюцца і навошта. Такім чынам, стварэнне літаратурных картаў – з'ява актуальная сёння ў бібліятэках.

Само паняцце «літаратурная карта» адсутнічае ў слоўніках і энцыклапедыях. Таму на падставе энцыклапедычных і слоўнікавых азначэнняў паняццяў «літаратура» і «карта» яго можна вызначыць наступным чынам: «Літаратурная карта – 1) сукупнасць звестак пра элементы ці з'явы літаратуры, зафіксаваная ў пісьмовым, друкаваным ці электронным выглядзе, звязаная з пэўнай тэрыторыяй і ўпарадкаваная пэўным чынам; 2) картаграфічнае адлюстраванне звестак пра элементы ці з'явы літаратуры», а «Краязнаўчая літаратурная карта – гэта літаратурная карта вызначанага краю».

З прычыны таго, што ўпарадкаванай класіфікацыі пакуль што не існуе, можна прапанаваць на падставе аналізу існуючых літаратурных картаў і з улікам ГОСТ 7.60-2003. «Издания. Основные виды. Термины и определения» наступную фасетную класіфікацыю літаратурных картаў:

Табліца 1

Класіфікацыя літаратурных картаў

1. па форме:	5. па характару
1.1. друкаваныя;	інфармацыі:
1.2. электронныя;	5.1. навукова-папулярныя;
2. па ахопу тэрыторыі:	5.2. даведачныя;
2.1. населеных пунктаў;	6. па чытацкім адрасе:
2.2. раёнаў;	6.1. папулярныя;
2.3. абласцей;	6.2. для дзяцей і юнацтва;
2.4. краіны;	7. па характары зместа:
2.5. міжнародныя;	7.1. прысвечаныя асобе:
3. па колькасці ахопу тэрытарыяльных адзінак:	7.1.1. монаперсанальныя;
3.1. адной;	7.1.2. поліперсанальныя;
3.2. некалькіх	7.2. прысвечаныя
3.3. камбінаваныя;	літаратуры:
4. па знакавай прыродзе інфармацыі:	7.2.1. жанрам літаратуры;
4.1. тэкставыя;	7.2.2. твораў аўтара;
4.2. картаграфічныя;	7.2.3. элементу зместа твора;
	7.2.4. тэорыі і гісторыі літаратуры.

Асаблівага тлумачэння патрабуе прыкмета «па характары зместа». Першая група – «прысвечаныя асобе» літаратурныя карты змяшчаюць звесткі пра аднаго (монаперсанальныя) альбо некалькіх (поліперсанальныя) дзеячоў. Цікавасць выклікаюць літаратурныя карты, «прысвечаныя літаратуры».

Паводле існуючых літаратурных картаў літаратурнае краязнаўства разглядаецца ў межах мастацкай літаратуры і таго, што з ёй звязана: біяграфіі аўтараў, веданне твораў мастацкай літаратуры, гісторыі і тэорыі літаратуры. Таму на цяперашні час ў класіфікацыю «літаратурныя карты па характары зместа: прысвечаныя літаратуры» істотнымі катэгорыямі будуць:

¾ літаратурныя карты, прысвечаныя якому-небудзь элементу зместа мастацкай літаратуры (напрыклад, літаратурныя карты, прысвечаныя героям твораў мастацкай літаратуры);

¾ літаратурныя карты жанраў мастацкай літаратуры;

¾ літаратурныя карты, прысвечаныя творам аўтара (у іншых сферах дзейнасці такія творы называюць «картамі ведаў», таму тут можна было б выдзеліць паняцце «літаратурныя карты ведаў», але гэта не мэтазгодна, бо ў дадзеным выпадку нас цікавіць іншы аспект);

¾ літаратурныя карты тэорыі і гісторыі літаратуры (напрыклад, «Літаратурная карта Еўропы: кантакты, тыпалогія, інтэртэкстуальнасць»)

Літаратурнае краязнаўства – праца складаная, патрабуе шмат часу і намаганняў. Прафесійныя краязнаўцы, разам з іншымі спецыялістамі, задзеянымі ў гэтай тэме, у тым ліку і аматарамі-краязнаўцамі, праробліваюць істотную працу, часам унікальную, непаўторную па адшуканні неабходных звестак. Вынікі пошуку патрабуюць фіксавання і ўпарадкавання, каб пасля было зручна карыстацца назбіранымі матэрыяламі. Літаратурная карта з'яўляецца адным з магчымых варыянтаў такога ўпарадкавання і фіксавання. Яна можа быць розная па структуры, з розным чытацкім прызначэннем, але мэта, па сутнасці, адна: інфармаваць таго, хто будзе ёй карыстацца, пра літаратурнае жыццё края.

Стварэнне літаратурнай карты складаецца з пэўных этапаў, якія ўмоўна падзяляюцца на перадасноўны, асноўны і заключны. На перадасноўным этапе вызначаецца тэма літаратурнай карты, складаецца план-праспект, вызначаецца структура карты, аналізуюцца наяўныя матэрыялы. На асноўным этапе праводзіцца пошук і збор матэрыялаў, іх аналіз,

сістэматызацыя і стварэнне непасрэдна карты (па структуры яна нагадвае бібліяграфічны дапаможнік). На заключным этапе карта рэдагуецца, карэктуюцца, афармляецца і выдаецца (ці раздрукоўваецца) у канчатковым сваім варыянце.

Складанне літаратурных картаў на базе бібліятэк дазволіць прыцягнуць увагу чытачоў і карыстальнікаў бібліятэкі да літаратуры і ўсяго, што з ёй звязана, а складанне краязнаўчых літаратурных картаў дазволіць абудзіць у мясцовага насельніцтва пачуццё гонару за сваю маленькую радзіму, будзе стымуляваць іх да самастойных пошукаў, а разам з тым і да вандровак па літаратурных мясцінах. Апошнія цягам часу можа спрыяць развіццю культурнага турызму ў рэгіёне, а значыць, магчыма супрацоўніцтва бібліятэк ня толькі з краязнаўцамі, літаратарамі, але і з турыстычнымі ўстановамі ў рэгіёне, што, безумоўна, дазволіць пашырыць магчымасці бібліятэк пры правядзенні мерапрыемстваў, у прыватнасці, у аспекце экскурсійнай бібліятэчнай дзейнасці.

1. ГОСТ 7.60-2003. Издания. Основные виды. Термины и определения. – Москва : Изд-во стандартов, 2003. – 36 с.
2. Карлюкевіч, А. І марам волю дам: літаратурная карта Пухавіччыны / Алесь Карлюкевіч. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2011. – 303 с., [8] л.: іл.
3. Літаратурная карта Еўропы: кантакты, тыпалогія, інтэртэкстуальнасць / А. В. Вальчук [і інш.] ; навук. рэд. М. У. Мікуліч ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск : Беларуская навука, 2012. – 577 с.
4. Ляшук, В. Я. Літаратурная Берасцейшчына: краязнаўчыя нарысы, партрэты, артыкулы / В. Я. Ляшук, Г. М. Снітко. – Мінск : Літэратура і Искусство, 2008. – 320 с.
5. Толковый словарь русского языка / под. ред. Н. Ю. Шведовой. – Москва : Эксмо, 2000. – 956 с.